

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

ชะกาดเป็นหนึ่งในเสาหลักสำคัญทั้ง 5 ของหลักการอิสลามในคัมภีร์อัลกุรอานได้ระบุเรื่องชะกาดต่อท้ายหลังคำสั่งใช้ในการละหมาดในหลายโองการ แสดงให้เห็นภารกิจสำคัญยิ่งของมุสลิมสองประการนี้ นั่นคือการละหมาดเป็นหลักปฏิบัติที่ปัจเจกมีต่อพระเจ้า ขณะที่ชะกาดเป็นหลักปฏิบัติที่เขาพึงมีต่อเพื่อนมนุษย์ ทั้งสองล้วนแล้วแต่เป็นการขัดเกลาตัวเองเพื่อแสวงหาความโปรดปรานจากพระเจ้าและการแสดงออกถึงการเป็นมุสลิมที่ดี (อับดุลสุโก ดินอะ, 2555)

“ชะกาด” ในเชิงภาษาหมายถึง การเพิ่มพูนและความจำเป็นของการจ่ายชะกาด คือการเพิ่มพูนผลบุญ ความหมายทางภาษาสื่อถึงความความเจริญอกเจย ความเพิ่มพูน ทั้งผู้ให้และผู้รับซึ่งอยู่ในฐานะยากจน (อัลมรดาเวีย 3/3) ชะกาดมีอัตราส่วนที่แน่นอนที่เก็บจากทรัพย์สินแต่ละประเภทของมุสลิมที่เกินเกณฑ์ขั้นต่ำที่ศาสนาอิสลามระบุไว้ โดยชะกาดจะถูกนำไปมอบให้กับผู้ที่มีสิทธิได้รับการช่วยเหลือตามที่ระบุไว้ 7 จำพวกได้แก่ ผู้ที่ยากจน ผู้ที่ขัดสน เจ้าหน้าที่ในการรวบรวมชะกาด ผู้ที่หัวใจได้รับการโน้มน้าว (สู่อิสลาม) การไถ่ทาส ผู้มีหนี้สินส่วนตัว ในหนทางของอัลลอฮ์ และผู้ที่อยู่ในระหว่างเดินทาง (อับดุลเลาะ อับรู, 2549) ทรัพย์สินแต่ละประเภทมีอัตราการจัดเก็บ เกณฑ์ขั้นต่ำ และรอบการชำระที่แตกต่างกันออกไปตามที่ศาสนทูตมุฮัมมัดได้วางแนวปฏิบัติเอาไว้

จากมุมมองนักเศรษฐศาสตร์ ชะกาดเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ สังคมของชุมชนและประเทศ เช่น การรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ โดยชะกาดสามารถชะลอความร้อนแรงในช่วงเศรษฐกิจเติบโตและพยุลงความฝืดเคืองของเศรษฐกิจในยามตกต่ำ นอกจากนี้ชะกาดยังช่วยในการกระจายรายได้และความมั่งคั่งในระบบเศรษฐกิจหมุนเวียนไปยังภาคส่วนต่าง ๆ ไม่กระจุกอยู่เพียงเฉพาะกลุ่มซึ่งทำให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจมากขึ้น และช่วยให้ระบบเศรษฐกิจเติบโตอย่างยั่งยืน (Ibrahim, 2006)

การบริหารจัดการชะกาดในแต่ละยุคสมัยของประวัติศาสตร์อิสลามมีความแตกต่างกัน อาทิ ในสมัยของศาสนทูตมุฮัมมัด (ซ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะสัลลัม) มีการจัดส่งเจ้าหน้าที่เพื่อจัดเก็บชะกาด และมีการตั้งเสมียนชะกาดเพื่อบันทึกข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ท่านศาสนทูตคัดเลือกผู้จัดเก็บชะกาดที่เหมาะสม มอบนโยบายการจัดเก็บชะกาดและวางระบบการตรวจสอบการทำงานของเจ้าหน้าที่ด้วยตัวเอง ในสมัยของคอลีฟะฮ์ทั้งสี่ ได้มีการจัดตั้งกองคลัง (บัยตุลมาล) การเอาจริงเอาจังในการจัดเก็บชะกาด การจัดแบ่งชะกาดไปยังกลุ่มคนต่าง ๆ ด้วยความโปร่งใสและยุติธรรม ในสมัยของคอลีฟะฮ์อุมัยรได้จัดวางโครงสร้างการจัดการด้านบัญชี ด้านทะเบียน รวมทั้งด้านการจัดเก็บและแจกจ่าย ที่เป็นระบบมากขึ้น ในภายหลังการจัดการชะกาดเริ่มลดความสำคัญลงไป อันเนื่องจากรายได้ของรัฐในส่วน

อื่นเพิ่มมากขึ้นตามการขยายตัวของอาณาจักรอิสลาม อีกทั้งความโปร่งใสในการจัดการก็ลดลงตามระดับคุณธรรมและจริยธรรมของผู้ที่เกี่ยวข้อง

แม้ว่าหลักการเรื่องชะกาทจะมีความชัดเจน และมุสลิมถือปฏิบัติกันมาเป็นระยะเวลาพันกว่าปีก็ตาม การศึกษาวิจัยในประเด็นเหล่านี้ยังคงมีความสำคัญและน่าสนใจอยู่ อันเนื่องมาจากประชาชนมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ส่วนใหญ่จ่ายชะกาทในลักษณะปัจเจกชน แจกจ่ายแก่คนที่มีสิทธิรับในวงแคบ และเป็นไปอย่างจำกัด ทำให้ชะกาทยังไม่สามารถเป็นเครื่องมือในการสร้างสวัสดิการสังคมและเศรษฐกิจ แก่ผู้ยากไร้ ชัดสน และผู้ด้อยโอกาสในสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ

องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการชะกาทในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ใกล้ชิดตัวมุสลิมที่สุดเห็นจะเป็นมัสยิด อย่างไรก็ตามชะกาทที่คณะกรรมการมัสยิดจัดเก็บและแจกจ่ายนั้นส่วนมากเป็นชะกาทพิตเราะห์ (ชะกาทที่เป็นอาหาร จ่ายในช่วงวันอีตหลังถือศีลอด) ส่วนชะกาทที่เป็นทรัพย์สิน แทบจะไม่มี การปฏิบัติ การจัดการชะกาทของมัสยิดอยู่ภายใต้การดูแลของคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดตามพระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2540 ซึ่งมีระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกิจการสังคมมุสลิมในประเทศไทยในภาพรวมแต่ไม่ได้ระบุการบริหารจัดการชะกาทโดยเฉพาะ อย่างไรก็ตาม มีบางมัสยิดที่สามารถเป็นตัวอย่งที่ดีในการจัดการชะกาท เช่น มัสยิดกลางจังหวัดปัตตานี มัสยิดบ้านเหนือจังหวัดสงขลา และมัสยิดตะลุบันจังหวัดปัตตานี เป็นต้น (อับลุดสุโก ดินอะ, 2555) โดยอาศัยการจัดการที่มีส่วนร่วมของชุมชนเป็นแกนในการขับเคลื่อน ทั้งนี้การบริหารจัดการชะกาทโดยมัสยิดก็ยังไม่มียุทธศาสตร์และแนวปฏิบัติที่สามารถนำไปใช้ยังมัสยิดอื่น ๆ ได้ นับเป็นปัญหาที่ผู้วิจัยเห็นว่า การจัดการชะกาทของมุสลิมในประเทศไทยควรมีการพัฒนาเป็นระบบและมีมาตรฐาน อันจะทำให้องค์กร มัสยิดหรือจังหวัดอื่นๆ สามารถนำไปเป็นแนวทางการดำเนินงานได้ ระบบการบริหารจัดการชะกาทที่ดีจึงมีความจำเป็นต่อการช่วยเหลือคนยากจนและคนด้อยโอกาสในสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ

ในปีพ.ศ. 2550 กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ได้มีการเสนอร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมกิจการกองทุนชะกาทต่อคณะรัฐมนตรี สมัยรัฐบาลพลเอก สุรยุทธ์ จุลานนท์ ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้อนุมัติในหลักการเมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม 2550 และส่งให้สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาและสภานิติบัญญัติแห่งชาติพิจารณา แต่นักวิชาการมุสลิมหลายท่านได้ออกมาคัดค้านพระราชบัญญัติดังกล่าว (ณัฐสุตา เมตตาประเสริฐ, 2553 (ออนไลน์)) ส่งผลให้พระราชบัญญัติส่งเสริมกองทุนชะกาทไม่ได้ถูกนำมาบังคับใช้ในประเทศไทย อย่างไรก็ตามความพยายามในการจัดตั้งระบบชะกาทยังคงได้รับการผลักดันอีกครั้งในรูปของระเบียบข้อบังคับของคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย โดยได้มีการออกระเบียบว่าด้วยการส่งเสริมกิจการกองทุนชะกาท พ.ศ. 2559 ให้คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดเป็นองค์กรขับเคลื่อน (คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย, 2559)

อย่างไรก็ตามแนวการปฏิบัติและรูปแบบองค์กรชะกาทยังไม่มีความชัดเจน ทำให้ไม่เกิดผลสัมฤทธิ์ที่เป็นรูปธรรม ผู้ที่มีสิทธิรับชะกาท อาทิ คนยากจน ชัดสน ไม่ได้รับการช่วยเหลือจากระบบชะ

ภาค กลุ่มคนดังกล่าวจึงไม่สามารถยกระดับคุณภาพชีวิตตามเป้าหมายและเจตนารมณ์ของชะกาต ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษากระบวนการพัฒนาระบบการจัดการชะกาตแบบมีส่วนร่วมในสอง จังหวัดนำร่อง คือ จังหวัดสตูลและจังหวัดพัทลุง เพื่อสร้างระบบการจัดการสถาบันชะกาตต้นแบบ ของประเทศไทยต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ดังนี้

- 1) เพื่อศึกษารูปแบบและวิเคราะห์ปัญหาการจัดการชะกาตของคณะกรรมการอิสลามประจำ จังหวัดสตูลและจังหวัดพัทลุง
- 2) เพื่อนำเสนอระบบการจัดการชะกาตแบบมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อนำไปเป็น ข้อเสนอแนะในการพัฒนาระบบการจัดการชะกาตในจังหวัดอื่นต่อไป

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1) ประโยชน์ในทางวิชาการ

นักวิจัยได้รับทราบถึงรูปแบบการจัดการชะกาตในจังหวัดสตูลและจังหวัดพัทลุง และ กระบวนการพัฒนาระบบการจัดการชะกาตที่ได้มาตรฐาน

2) ประโยชน์ต่อภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

คู่มือการจัดการชะกาตระดับจังหวัดและมัสยิด แนวปฏิบัติงานด้านการจัดการชะกาตที่เป็น มาตรฐาน มีแผนงานในการบริหารจัดการชะกาตที่เป็นระบบ มีคู่มือและแนวทางการจัดการที่เป็น รูปธรรม เพื่อการสร้างสวัสดิการสังคมและลดความยากจนของสังคมมุสลิมในประเทศไทย

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นกระบวนการพัฒนาระบบการจัดการชะกาตของคณะกรรมการอิสลามประจำ จังหวัดสตูลและจังหวัดพัทลุง โดยมีขอบเขตด้านเนื้อหา พื้นที่ และประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ดังต่อไปนี้

1) ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ศึกษาประกอบด้วยมัสยิด สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดสตูลและ จังหวัดพัทลุง

2) ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการเก็บข้อมูลประกอบด้วยบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการพัฒนาระบบการจัดการชะกาตของคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด

ผู้ให้ข้อมูลหลักได้แก่

- 1) คณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด ที่มีประสบการณ์ด้านการจัดการชะกาดในระดับหมู่บ้าน เช่น เป็นโต๊ะอิหม่าม คอเต็บ บิหลั่น และคณะกรรมการประจำมัสยิด จังหวัดละ 5 มัสยิดรวม 10 มัสยิด
- 2) คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด 2 จังหวัดคือ จังหวัดสตูล จำนวน 35 คน และจังหวัดพัทลุง จำนวน 30 คน
- 3) ประชาชนในจังหวัดสตูล 50 คน และจังหวัดพัทลุง 50 คน

3) ขอบเขตด้านเนื้อหา

ขอบเขตด้านเนื้อหาประกอบด้วยกระบวนการพัฒนาระบบการจัดการชะกาดของคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดตามหลักศาสนาอิสลามของผู้ที่เกี่ยวข้องในระบบการจัดการชะกาด (1) สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดสตูล พัทลุง (2) มัสยิดในพื้นที่จังหวัดสตูล พัทลุง โดยการศึกษาระบบ กลไก ขั้นตอนการจัดการ ปัญหาและอุปสรรคจากการจัดการชะกาด และแนวทางการพัฒนาศักยภาพระบบการจัดการชะกาด ดังกล่าวเริ่มด้วยการพัฒนาหลักสูตรและรูปแบบการให้ความรู้ การฝึกอบรม และกิจกรรมภาคปฏิบัติ ที่จะนำมาใช้กับผู้นำที่การจัดการชะกาด คือ (1) สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดสตูลและจังหวัดพัทลุง (2) มัสยิดในพื้นที่จังหวัดสตูลและจังหวัดพัทลุง เนื้อหาของหลักสูตรประกอบไปด้วย 3 ส่วน คือ (1) กระบวนการพัฒนาระบบการจัดการชะกาดของต่างประเทศ (2) การศึกษาขั้นตอนกระบวนการพัฒนาระบบการจัดการชะกาด และสิ่งที่พึงปฏิบัติในกระบวนการพัฒนาระบบการจัดการชะกาด ซึ่งเนื้อหาในเอกสารคู่มือกระบวนการพัฒนาระบบการจัดการชะกาด และ (3) วิธีการฝึกปฏิบัติ หรือ การใช้บทบาทสมมติ

เนื้อหาต่อมาเป็นการพัฒนาคู่มือกระบวนการจัดการชะกาดตามหลักศาสนาอิสลามของผู้ที่เกี่ยวข้องในระบบการจัดการชะกาดของคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดและมัสยิดและคำอธิบายข้อบัญญัติเกี่ยวกับการจัดการชะกาดเป็นพัฒนาเรื่องระบบการจัดการชะกาด โดยนำระบบการจัดการชะกาดของต่างประเทศมาประยุกต์ใช้และการปรับแก้เอกสารแบบฟอร์มบางแบบฟอร์มเพื่อเป็นแบบอย่าง

เนื้อหาสุดท้ายเป็นผลจากการประชุม และการลงมติในการประชุมคณะกรรมการขับเคลื่อนทางวิชาการกระบวนการพัฒนาระบบการจัดการชะกาดของคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดสตูล พัทลุง และมัสยิดในพื้นที่จังหวัดสตูลและจังหวัดพัทลุงโดยมีการประชุม 3 ครั้ง มีการสรุปในแต่ละครั้ง และสรุปภาพรวมทั้งหมด